

Armando **Kleurrijk** zwart

*hij zocht zijn eigen vijand,
ver van storm en horizon*

maar vond een nors verleden.

hij werd zijn eigen stille aard gewaar;

mijd hem, mijd zijn zwijgen, begeer

*zijn eindig streven niet,
hij zal maar even leven.*

FRAGMENT UIT: DE DENKENDE, DENKENDE DODEN, HERINNERINGEN, 1973

‘Mijn naam? Laten we het daar negenenzeventig jaar na dato niet meer over hebben zeg! Het verleden? Daar wil ik het helemaal niet meer over hebben, dat zoek je maar op in de krant of op internet’, aldus ‘s lands grootste nog levende kunstenaar, Armando: ‘Ik heb het vizier gericht op de toekomst en ik moet de tijd verslaan. Ik heb namelijk nog veel teveel te schilderen.’

TEKST & FOTO'S ARMANDO: RENÉ SEGHERS / SCHILDERIJEN: ARMANDO MUSEUM

Het is steenkoud in het Amsterdamse atelier van Sjoerd Buisman, na een nacht met meer dan 20 graden vorst. Armando, die daar tijdens zijn verblijf in Nederland schildert, is net binnen. Hij heeft nog geen water op en gromt: ‘Ben je er nou al? Ik kom net binnen zeg.’ Hij draait zich om en wordt door Sjoerd Buisman en vriend Rob de Vries in zijn schilderstoel geholpen. De ezel staat op de laagste stand. Rob rolt hem tot vlak voor de kunstenaar, op zo'n veertig centimeter van zijn onverminderd venijnige blik. Armando heft zijn geharnaste hand naar het palet, met daarop een dikke substantie van modderzwart. Zijn harde oogopslag en die gepantserde hand doen denken aan een mengeling tussen een middeleeuwse valkenier en een cyborg uit Robocop. Er wordt een vage lijn getrokken, een soort horizon. Veertig jaar terug zou hij gezegd kunnen hebben dat zich daarachter de vijand ophoudt, die bestreden, vermorzeld en begraven moet worden onder een dikke, zwarte laag aarde. Maar gelet op de unieke signeursessie waarvan ik eveneens getuige mag zijn, speelt zijn literaire talent een geducht toontje mee in de entourage waarmee zijn werken in de afgelopen vijftig jaar behangen zijn. Armando: ‘Hoe ik tot mijn schilderijen ben gekomen? Waar ik mijn inspiratie uit haal? Wat zijn dat voor vragen? Mensen willen van alles weten, alsof er een of ander geheim is. Maar er is geen geheim. Ik heb gewoon altijd geschilderd, dat is mijn noodlot en mijn redding. Je ziet toch dat ik helemaal niet iets zit te bedenken als ik schilder. Ik schilder. Punt. Het gaat vanzelf. Het komt zoals het komt.’

Dan brengt Rob een aantal doeken die gesigneerd moeten worden, en vraagt aan Armando hoe ze genoemd moeten worden. Armando denkt even na en begint met de letter M, gevolgd door een bedachtzaam geschilderde e, waarna zorgvuldig de l, a, n, c, h, o, l, i en e volgen: ‘Melancholie.’

*Melancholie
hij en ik,*

*knechten die de bosrand vrezen:
zij weten niet dat zij ontboden zijn.*

*ik kom, hij komt, de zomer wil ons samen,
zomer, onbezonnen zomer.*

FRAGMENT UIT: HET GEVECHT, EEN GEDICHT, 1976

Wanneer ik Armando later thuis opzoek, op de bovenste etage van een Amstelveense flat, word ik getroffen door het weidse uitzicht over een oer-Hollands landschap. Zo ver als het oog reikt, kijkt hij uit over de weilanden bij Ouderkerk. Armando moppert direct over bestaande plannen het volte bouwen. Onwillekeurig komen zijn vijandbespiegelingen uit de jaren zeventig en tachtig in mijn gedachten: vanuit zo'n uitkijkpunt zie je de vijand al van verre aankomen natuurlijk. Maar we halen vandaag geen oude koeien uit de sloot, zelfs al nodigen de Ouderkerkse weiden daar in de meest letterlijke zin des woords toe uit.

Je hebt bij leven al je eigen museum. Maar hoe is dat museum eigenlijk ontstaan?

Armando: ‘In 1993 had ik een grote tentoonstelling in Amersfoort. Toen werd mij gevraagd waarom ik eigenlijk niet bleef. Dat hangt samen met de speciale band die ik ermee heb vanuit de oorlog. Hoewel ik in Amsterdam ben geboren, verhuisde mijn vader naar Amersfoort, waar we nabij de Boskamp woonden, een militair oefenkamp van het Nederlandse leger. Je kon er als kind heerlijk spelen, tot de Duitsers kwamen en het kamp ombouwden tot Durchgangslager. Vanuit mijn slaapkamer kon ik hun zoeklichten zien, de zoeklichten van de vijand.’

Lezend door Armando's literaire oeuvre lijkt de oorlog ook in directe zin een ervaring te hebben opgeleverd, die zijn latere denkwereld sterk beïnvloedde. Pas in 1988 stelt hij deze gebeurtenis in bedekte termen te boek, in de bundel ‘De Straat En Het Struikgewas’. We ontmoeten een niet nader geïdentificeerde jongen, die in het bos een Duitse soldaat tegenkomt. Met het pistool op hem gericht, wordt de jongen gesommeerd mee te gaan. Maar de jongen die gewapend is met een mes, veinst te struikelen en als de soldaat zich over hem buigt steekt hij hem met dat mes in zijn buik. De soldaat moet het avontuur met zijn leven bekopen. Schuld, onschuld, overmacht? Wat rest zijn de bomen en het landschap, de stille getuigen van alle daden. Die metafoor is vaak als een centraal punt in Armando's scheppen geduid, ook door Armando zelf. Maar anno 2009 nuanceert hij dat: ‘De oorlog heeft nooit een rol in mijn werk gespeeld. Ik heb die oorlog toevallig meegemaakt, maar oorlog is niet uniek. Mijn schilderijen gaan vooral over de tragiek van de mens. En nee, ik ben niet depressief, er zijn vrienden die mij wel een vrolijke Frans noemen, de vrolijkste van de stal zeg maar.’

*wie greep het wapen: de hand.
de hand is wreder dan de tong.
wie greep het mes?
niemand anders dan de hand.
honderduit de hand.*

FRAGMENT UIT: DE HAND EN DE STEM, 1995

Uit de brand

Los van de vraag of de oorlog wel of niet (nog) een rol in zijn werk speelt, was het Armandomuseum, gezien zijn band met Amersfoort, meer dan op zijn plaats in de 19de-eeuwse Elleboogkerk aldaar – tot een allesverwoestende brand op 22 oktober 2008 het museum en een groot aantal van zijn stukken in de as legde. Daags na de brand was Armando natuurlijk verslagen, maar niet zozeer door het verlies van

zijn eigen werk (een groot deel van zijn collectie wordt bewaard in depot buiten de kerk), of over het verwoeste kenniscentrum over zijn veelzijdige scheppen (naast schilder, dichter, schrijver, film-, tv- en theatermaker was hij tot enkele jaren geleden ook nog violist in het zigeunerorkest van Tata Mirando en zijn eigen Armando-kwartet). Armando: ‘De brand was vooral rampzalig omdat bruiklenen van oude meesters onvervangbaar zijn. De grafiek van Albrecht Dürer en werk dat wordt toegeschreven aan Hercules Seghers, van dat oeuvre was al zo weinig over, het is verschrikkelijk dat daar nu nog meer van verloren is gegaan.’ Wat het museum betreft wordt er inmiddels vol ijver gewerkt aan de wederopbouw, die medio 2012 voltooid moet zijn. In de tussentijd huist het museum in het Armando Museum Bureau, gevestigd in het Rietveldpaviljoen te Amersfoort (zie kader voor adres en tentoonstellingsgegevens).

Zwartgallige optimist

zwart. Zwarter dan het groen der groepen.

FRAGMENT UIT: TUCHT, GEDICHTEN 1971 – 1978, 1980

Lezend over Armando, en luisterend naar zijn vrienden, rijst het beeld op van een zwaarmoedige man die bijna wel manisch depressief moet zijn, hetgeen doorgaans wordt geïllustreerd met verwijzingen naar de existentiële thema's die zijn werk beheersen. Te weten: de tragiek van de mens, schuld en onschuld, de symboliek van vader-slachtoffer verbintenis, en alle grijs tinten die er tussen goed en kwaad liggen. En dan kom je inderdaad op een langdurige reeks zwart-witte vaandels en gestalten uit, met zwart als dominante kleur. Armando schudt zijn hoofd: ‘Je weet weinig van me! Ik heb nog niet zo lang geleden juist heel veel kleurrijke schilderijen geëxposeerd!’

Ik knik verslagen. Inderdaad zijn er zulke werken aan te wijzen, maar ik wil toch ook graag weten wat er achter de vijftig zwarte jaren zit? Armando: ‘Ik weet het niet. Echt, heel veel dingen weet ik niet. Het gebeurt gewoon, maar het zou met het zwart-witte karakter van oude

Het wordt tijd dat ik doodga, maar ik heb daar geen tijd voor, omdat ik nog moet schilderen.

Gestalt (2005)

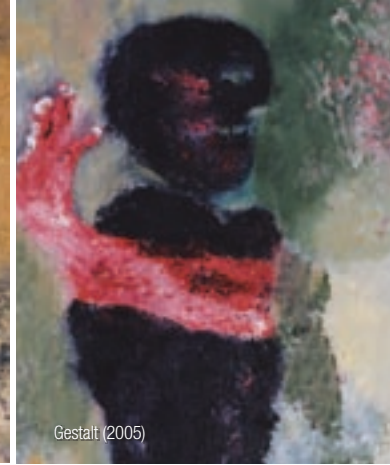
Boot (26-3-2005)

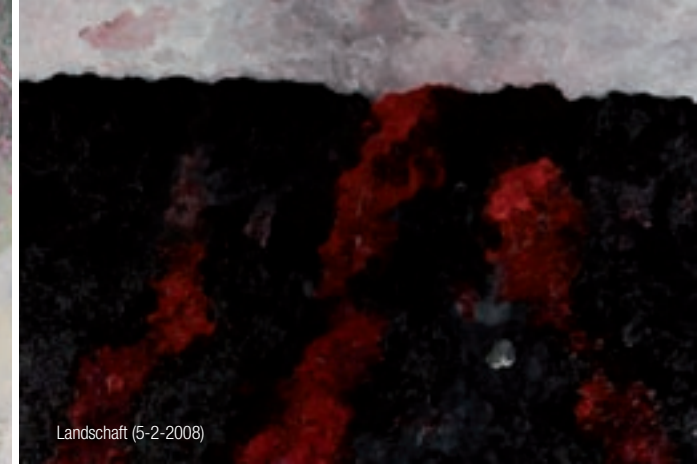
Gestalt (2000)

Der Arm (9-5-2005)

Gestalt (2005)

Landschaft (5-2-2008)

Der Eingang (20-4-2006)

Der Turm (10-2-1994)

foto's te maken kunnen hebben. En ik heb gewoon iets met die kleur, dat kan toch? Ik zal je iets vertellen over hoe het allemaal is ontstaan. Om de mythe door te prikken waar je het over hebt: ik heb van kinds af aan geweten dat ik kunstenaar wilde zijn. Ik kon aardig tekenen en heb dat ontwikkeld. En op een gegeven moment was ik kunstenaar. Dat is geleidelijk in elkaar overgegaan. Ik heb daar hard voor moeten vechten. Vervelend die biografische ballast, ik heb daar een hekel aan. Mijn werk is namelijk mijn werk, precies zoals ik het heb geschilderd, maar vooruit: mijn omgeving raadde mij af kunstenaar te worden, omdat je daar niet van kon leven. En ze hadden gelijk. Het is een gevecht, een eenzaam bestaan ook, het kunstenaarschap. Je bent alleen met het doek, of het beeld.'

Geconfronteerd met het doek gaat alles verder eigenlijk vanzelf, zo heb ik met eigen ogen kunnen zien. Armando: 'Meer is er niet. Ik, de kwast, het doek, de verf, soms speelt er muziek. Dat is alles. Ik schilder meestal door tot het af is, omdat ik zelf benieuwd ben naar hoe het afloopt. Maar wat zou ik daar verder over moeten vertellen? Er is geen hoger doel, net zo min als dat er een zin in het leven is; je moet er maar het beste van maken. En dus ga je door. Dat noem ik het gevecht. En dat wordt op veel fronten gevoerd. Er is het gevecht met het doek. En het gevecht met de wereld die je daar van af wil houden door je lastig te vallen met allerhande onzin: brieven die ik niet begrijp, ambtelijk gedoe, hier en in Berlijn, waar ik al sinds eind jaren zeventig woon, maar waar ik steeds weer allerlei papieren in moet vullen. Nu in Potsdam, waar ik net een nieuwe woning heb gehuurd. Nee, dat wordt ook altijd maar weer geschreven: dat Berlijn de ideale plaats voor mij is. Maar dat is niet zo. Als ik genoeg middelen had gehad, had ik mij in Californië gevestigd. Het klimaat, de Way of Life, dat is het! Voldoende middelen? Armando, ik heb een aardig idee van de waarde van je schilderijen... Armando: 'Ja, maar een metershoog beeld maken, weet je wat dat kost? En wat heb ik nu aan financiële middelen? Sinds

mijn operatie [aan zijn been – red.] kost lopen grote moeite. Dat valt niet mee voor een sportmens. Ik heb in mijn jeugd waterpolo gedaan, later gebokst, atletiek. Nu loop ik vijf keer per dag zonder rollator door de flat en ik heb een krantenabonnement genomen, zodat ik op en neer moet, om mijzelf in conditie te houden op de dagen dat ik niet schilder. Maar om op je vraag terug te komen: ik heb heel lang die middelen niet gehad. Het grootste deel van mijn leven heb ik allerlei baantjes gehad om te overleven, om verf te kunnen kopen, te kunnen schilderen.' Allicht in je studentenjaren Armando, maar je was al vroeg in de jaren zestig prominent in de Nederlands Informele Groep en de Nul-beweging.... Armando: 'Je zegt het heel goed: prominent. Ik verkocht er alleen geen schilderij op. Ik zeg je hier dat ik tussen 1960 en 1970 exact voor f 300 aan schilderijen heb verkocht. De rest van de tijd heb ik steeds een paar maanden gewerkt. Bij Heineken, bij Amstel, als sloper, in de haven, noem maar op.'

Vreselijke jaren zestig? Ik dacht dat die tijd jou wel aan zou hebben moeten spreken? Armando: 'Nee! Alles behalve dat! De jaren vijftig, die waren prachtig! In de jaren vijftig was ik outsider in een overzichtelijke burgermaatschappij. In de jaren zestig was iedereen ineens outsider.'

Erkenning

De financiële waardering kwam voor Armando pas toen hij de vijftig was gepasseerd, eind jaren zeventig. Hij maakte toen ook furore met Cherry Duyns en Johnny van Doorn in de legendarische theaterserie Herenleed, deed tweewekelijks verslag voor het NRC vanuit Berlijn, en op een dag was ook de transformatie naar kunstenaar van naam en faam daar. Armando: 'Als ik erop terugkijk zeg ik: het werd tijd! Maar ik heb mij daar nooit mee beziggehouden, mijn scheppen was 'Zwang', noodzaak. Ik kan niets anders ook. Daarom ga ik ook gewoon door. Wat moet ik anders?'

Muziek

Zijn er ook nog dingen die het beeld van een vrolijke Frans kunnen staven? Heeft de kunstenaar plezier in bepaalde zaken, waar schilderen al wordt omschreven als een worsteling? Armando: 'Muziek. Ik speel niet meer sinds mijn afscheidconcert in Het Concertgebouw, maar ik luister met plezier naar Wagner, Bruckner, Bach, madrigalen, Ravel, Debussy. Tientallen jaren lang ging ik jaarlijks naar Bayreuth om Wagners werken te horen.' O ja? Mij is het nooit gelukt een kaartje te bemachtigen! Armando: 'Oh, maar ik heb ze een brief geschreven, dat het belangrijk was voor mij als kunstenaar. Dat ik door die muziek de moed vatte om te schilderen. Het zal wellicht ook geholpen hebben dat ik lid ben geworden van de Wagnervrienden.'

Einzelgänger

Hoewel Armando niet afwijzend tegenover de hedendaagse kunstwereld staat, en wel eens een catalogus bekijkt - met de nadruk op kijken - voelt hij weinig binding met de beroepsgroep: 'Ik bemoei mij weinig met andere kunstenaars. Wat ik vind van Damien Hirst? Waarom wil iedereen dat weten, vraag ik mij af? Ik vind het een handige jongen. Als je tienduizenden mensen, die anders van hun levensdagen niet in een museum of galerie komen, ineens voor een enkele schedel naar het Rijksmuseum krijgt, heb je iets voor elkaar gebracht. Maar ik ben altijd een eenling geweest. Al zat ik vroeger veel dieper in de kunstwereld dan nu. Ik kende destijds alle museumdirecteuren persoonlijk, maar vandaag ken ik er niet een meer. Ze zijn vervangen of overleden, en veel galerieën van toen zijn er ook niet meer. Er zijn er wel heel veel meer nu dan vroeger.'

Met het beeld van de Einzelgänger bevestigd, rijst bijna de vraag of Armando ook eenzaam is, nu steeds meer oudgedienden wegvallen? Armando: 'Nee, helemaal niet. Ik heb veel vrienden en de meeste veel jonger dan ik. Ik heb alleen niet zoveel vrienden binnen de kunst, maar juist veel daarbuiten.'

Ouder worden

Valt het je zwaar om oud te worden, of valt het wel mee? Armando: 'Het is vreselijk. Ik raad iedereen af oud te worden. Ik ben niet bang voor de dood kan ik je zeggen, maar ik zie er tegenop ziek te worden. Dat is een schrikbeeld. Je kunt beter gezond blijven en plots sterven. Sinds mijn operatie gaat het lopen dus moeizaam. Het wordt tijd dat ik doodga ja, maar ik heb daar geen tijd voor nu, omdat ik nog moet schilderen. Ik vernieuw mij nog steeds, ben in mijn hoofd nog zo fris als een kind.'

*er is geschreeuwd er is een naam genoemd
nieuwe liederen gezongen er keek
een hond door het raam*

*toch scheen de zon
er lag stof op tafel er liep een mier
toch bloeiden de bloemen groeide
voorzichtig het gras*

FRAGMENT UIT: DE NAAM IN EEN KAMER, 1998

Lopende tentoonstelling:

HET VUUR VOORBIJ - ARMANDO EN RAFFAEL RHEINBERG

T/M 3 MEI 2009

ARMANDO MUSEUM BUREAU (MET DAARIN OOK HET DOCUMENTATIECENTRUM)

ZONNEHOF 8, AMERSFOORT

INFO: 033-4614088, WWW.ARMANDOMUSEUM.NL

OPENINGSTIJDEN:

DINSDAG T/M VRIJDAG VAN 11-17 UUR

ZATERDAG & ZONDAG VAN 12-17 UUR